

İÇİNDEKİLER

Giriş / <i>B. N. Ponomarev</i>	11
--------------------------------------	----

KISIM I

ULUSLARARASI PROLETARYA VE SINIF MÜCADELESİNİN ULUSLARARASI NİTELİK KAZANMASI

BÖLÜM 1

TEMEL SOSYOEKONOMİK VE SİYASAL DEĞİŞİKLİKLER	31
Üretici Güçlerin İvme Kazanan Büyümesi ve Gitgide Belirginleşen Eşitsiz Gelişimi	31
Emperyalist Aşamaya Geçiş	36
İşçi Sınıfı Mücadelesinin Siyasal Koşulları	46

BÖLÜM 2

ULUSLARARASI İŞÇİ SINIFININ GELİŞMESİ	53
Proletaryanın Sayıca Büyümesi ve Bileşiminde Oluşan Değişiklikler	53
Çalışma ve Yaşam Koşulları	58
İşçi Aristokrasisi	69
Ayrı Ayrı Ülkelerde İşçi Sınıfı	75
İdeolojik ve Siyasal Mücadelenin Odağında	89
Dünya Proletaryası	93

KISIM II

İLK PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ DENEYİMİ VE DÜNYA İŞÇİ SINIFI HAREKETİ AÇISINDAN ÖNEMİ

BÖLÜM 3

PARİS KOMÜNÜ	99
İkinci İmparatorluğun Çöküşü. Fransız İşçi Sınıfı ve Komün Fikri	100
Parisli İşçiler İktidarda	120
Paris Komünü'yle Uluslararası Dayanışma Hareketi	139

BÖLÜM 4

PARİS KOMÜNÜ'NDEN ÇIKARILAN DERSLER VE MARKSİST TEORİNİN GELİŞMESİ.

1870'LERDE BİRİNCİ ENTERNASYONAL	147
Halkın Tarihsel Yaratıcı Dehasına İlişkin Bilimsel Görüş	147
Yeni Mücadele Koşulları	158
Marksist Program ve Örgütlenme İlkelerinin Enternasyonal'de Egemen Olması ...	163
Anarşizmle Mücadelenin Keskinleşmesi	175
Birinci Enternasyonal'in Tarihi Önemi	179

KISIM III

PARİS KOMÜNÜ'NDEN SONRA

İŞÇİ SINIFI HAREKETİ VE SOSYALİST HAREKET

BÖLÜM 5

PROLETARYANIN GÜÇ TOPLAMASI	185
19. Yüzyılın Son Çeyreğinin Eşiğinde İşçi Sınıfı Hareketi	185
Kitlesele Proleter Mücadelesinin Yayılması	190
Sendika Hareketinin Gelişmesi	198
Proleter Sosyalist Partilerin Doğuşu ve Gelişmesi	211
Sosyalist Partilerin Program ve Örgütlenme İlkeleri	227
Uluslararası Bağların Yeni Biçimleri.	
İkinci Enternasyonal'in Oluşturulması	237

BÖLÜM 6

OPORTÜNİZMLE MÜCADELEDE MARKSİZM.

DEVİRİMCİ TEORİNİN DAHA DA GELİŞMESİ	248
Marksizmin Yaygınlaşması	248
Yeni Deneyimlerin Teorik Genellemesi	255
Devrimci ve Oportünist İdeolojiler Arasındaki Mücadelenin Yeni Aşaması	271
Marksizmle Revizyonizm Karşı Karşıya	277

KISIM IV

ULUSLARARASI İŞÇİ SINIFI HAREKETİNDE YENİ BİR EVRE. MARKSİZMİN GELİŞİMİNDE LENİNİST AŞAMANIN BAŞLAMASI

BÖLÜM 7

RUSYA'DA DEVİRİMCİ HAREKETİN PROLETER AŞAMAYA GİRMESİ	293
Rusya'yı Emperyalizmin Zayıf Bir Halkası Yapan Koşullar	293
1870'li Yıllardan 1890'lı Yılların Başına Kadar	
Rus Özgürlük Hareketindeki İdeolojik ve Siyasal Mücadele	300

Lenin'in Çalışmalarının İlk Yılları.	
İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği'nin St. Petersburg'da Kurulması	312
RSDİP'nin Oluşturulması	326

BÖLÜM 8

19. YÜZYILIN SONU İLA 20. YÜZYILIN BAŞINDA AVRUPA'DA, ABD'DE VE JAPONYA'DA PROLETER SINIF MÜCADELESİNİN ANA EĞİLİMLERİ	340
İşçi Sınıfı Hareketinin Gelişmesinin Genel ve Özgül Özellikleri	340
Grev Mücadelesi	346
Proletaryanın Siyasal Partileri	355
Sendikalar ve Diğer Kitlesele İşçi Sınıfı Örgütleri	378
<i>Sendika Hareketi</i>	378
<i>Kadın Hareketi</i>	384
<i>Genç İşçi Hareketi</i>	385
<i>Kooperatif Hareketi</i>	388
<i>Kültürel ve Eğitimsel Örgütler</i>	392
Kilisenin İşçi Hareketi Üzerindeki Etkisi	395
20. Yüzyılın İlk Yıllarında İkinci Enternasyonal. Devrimci ve Oportünist Eğilimler Arasındaki Mücadelenin Gittikçe Keskinleşmesi	401

BÖLÜM 9

SÖMÜRGE VE BAĞIMLI ÜLKELERDE İŞÇİ SINIFI HAREKETİ. ULUS-SÖMÜRGE SORUNU	415
Örgütlü Proleter Hareketinin Kökeni ve Gelişimi	415
Latin Amerika	417
<i>Kapitalist Sistem İçindeki Durum ve Proletaryanın Oluşumu</i>	417
<i>İşçi Örgütleri ve İdeolojik-Siyasal Akımlar</i>	424
Asya	439
<i>Kapitalizmin Gelişmesi ve Ulusal Kurtuluş Hareketi</i>	439
<i>İşçi Sınıfının Oluşumunun Özgül Nitelikleri</i>	443
<i>Yaşam ve Çalışma Koşulları</i>	449
<i>İşçi Hareketinin Gelişmesi</i>	450
Afrika	458
<i>Mısır ve Mağrip Ülkeleri</i>	459
<i>Güney Afrika</i>	464
<i>Tropikal Afrika</i>	468
Uluslararası Sosyalist Hareket ve Halkların Kurtuluş Mücadelesi	472

BÖLÜM 10

YENİ TÜR BİR PROLETER PARTİSİ OLAN BOLŞEVİK PARTİ'NİN KURULMASI	388
Lenin'in Rus Proletaryasının Devrimci Marksist Bir Partisini Kurma Planı	489
<i>İskra</i> – Rus İşçi Hareketindeki Devrimci Güçlerin Buluşma Noktası	498
İkinci RSDİP Kongresinin Toplanması. Bolşevikliğin Doğuşu	520

BÖLÜM 11

LENİNİZM VE 19. YÜZYILIN SONU İLA 20. YÜZYILIN BAŞLANGICINDA

DÜNYA İŞÇİ HAREKETİNİN KİLİT SORUNLARI	538
Lenin'in Devrimci Teoriyi Yaratıcı Şekilde Geliştirmesi	538
Lenin'in Yeni Tür Parti Öğretisi ve Bu Öğretinin Uluslararası Önemi	545
Lenin'in Proletaryanın Stratejisini ve Taktiklerini Gerçekleştirip Kanıtlaması	550
Leninizm ve Proletarya Enternasyonalizmi	558

BÖLÜM 12

TOPLUMSAL GELİŞMENİN ÖNCÜSÜ İŞÇİ SINIFI. İDEOLOJİK MÜCADELE	563
İSİM DİZİNİ	578

GİRİŞ

İşçi sınıfının ve devrimci hareketin her gelişim evresi, insanlık tarihi açısından bakılınca anlamlı ve önemlidir. Bu doğaldır: İşçi sınıfı ve toplumsal yaratıcı dehası, o tarihin salt bir unsuru değil, aynı zamanda onun lokomotifidir, kapitalist üretim tarzının oluşmasından beri geçirdiği evrimle toplumsal ilerlemenin ana yönünü belirleyici bir faktör haline gelen kilit unsurdur. Bu nasıl oldu? Proletarya, dünya tarihinde ağır basan güç haline gelmek için hangi deneylerden geçti? Proletaryanın deneyimlerinden bugün çıkarılacak dersler nelerdir? Bu soruların yanıtları, akademik ilgili konusu olmaktan fazlasıdır: İşçi sınıfı hareketinin tarihiyle ilgili sorunlar üzerinde hâlâ sürüp giden hidetli polemiklere değinmek yeter de artar.

Bu yapıtın birinci cildi, proletaryanın “kendisi için sınıf” olarak doğuşunu ve oluşumunu, işçi hareketinin ilk adımlarını izliyor.¹ İkinci cilt, işçi sınıfının ve işçi hareketinin olgunlaşmasını sağlayan olayları ele alarak, proletaryayı toplumun önder sınıfına dönüştüren ve insanlığın tüm sınıfsal baskı zincirlerinden gerçek anlamda kurtuluşunu başlatabilmesine olanak veren süreçlerin öyküsünü anlatıyor.

Yazarlar, bu gelişmelerle ve süreçlerle ilgili tahlillerinde, bilimsel, Marksist-Leninist yöntemi temel aldılar. Bunun, öncelikle, elinizdeki cildin kapsadığı dönemin kronolojik bölümlenmesi için geçerli olduğunu söylemeye gerek yoktur.

Lenin’in vurguladığı gibi, tarihsel geçmişe (ya da şimdide) ait çeşitli olgular üzerinde inceleme yapılırken, verili dönemin niteliğini doğru tanımlamaya her zaman özen gösterilmesi gerekir. Başka bir deyişle, ilk kaygımız, toplumun gelişiminin özünü ve yönünü doğru belirlemek ve hangi sınıfın şimdi (ya da geçmişte) bu gelişimin ardındaki başat güç olduğunu, hangi güçlerin ona karşı durduğunu, hangi güçlerin onunla aynı safta durduğunu, onun müttefiki olduğunu saptamak olmalıdır. Lenin, “Ancak o temelde,” diye yazıyordu, “yani (ayrı ülkelerin tarihindeki tekil sayfaları değil) öncelikle çeşitli ‘dönemler’in temel ayırıcı özelliklerini dikkate alarak, taktiklerimizi doğru geliştirebiliriz; ancak

1 *Uluslararası İşçi Sınıfı Hareketi Tarihi-1: Proletaryanın Doğuşu ve Devrimci Bir Sınıf Olarak Gelişimi*, Progress Publishers, Moskova, 1980 [Yordam Kitap, İstanbul, 2021].

verili bir dönemin temel özellikleri hakkındaki bilgi, şu ya da bu ülkenin özgül özelliklerini anlamak için bir temel işlevi görebilir.”²

Bu cildin kapsadığı dönem, Lenin’in tanımıyla, tekel öncesi kapitalizmden emperyalizme geçiş dönemi idi, gelişmiş ülkelerin burjuvazisinin ilerici olmaktan çıkıp gerici bir sınıfa dönüşmesine tanıklık eden dönemdi. Dahası, yeni sınıfın, proletaryanın hazırlık yaptığı ve yavaş yavaş güçlerini topladığı dönemdi.³

Burjuvazi, zafer çağını yaşıyordu. Kapitalist üretim biçimi, Avrupa’da ve ABD’de iyiden iyiye yerleşip köklemişti. Kâr etmekte uzmanlaşmış “dâhiler” ve “para babaları”, o günkü toplumun baş “kahramanlar”ıydı. Kapitalizm, kâr hırsıyla, yabancı ülkelerin gırtlığına sarıldı – geri kalmış bölgelerin sömürgeleştirilmesi gitgide artan bir tempoyla sürdürüldü. Köleleştirilen halkların kana susamış göz boyacıları defne yapraklarıyla taçlandırıldı. Özgürlük için dövüşenler, ülkelerini amansız istilacılara karşı savunmaya çalışanlar, canı ilan edildi.

Sömürgeci devletlerin sanayileri ve bankaları, sömürgecilerin insan gücüyle ve doğal kaynaklarıyla birleşince, her şeyi yiyip yutan ve doymak bilmeyen dev şirketler ortaya çıkardı. Bunlar hızla büyüdü, birleşip bloklar oluşturdu, birbiriyle çatıştı ve sonra, bu kez daha güçlü rakiplere karşı yeniden birleşti. Sermayeler arasındaki bitmez tükenmez sürtüşmeler, en sonunda patlayıp ülkeler arasında çatışmalara dönüştü.

Ama bu hummalı “çiçeklenme”nin bağrında, sermayenin gemi azıya almış egemenliğinin sonunu kaçınılmaz olarak yakınlaştıran süreçler meydana geliyor ve önü alınamaz şekilde ivme kazanıyordu. Çelişkiler çoğalıp yığıldı ve durmaksızın şiddetlendi. Emekle sermaye arasındaki, çalışarak toplumu ayakta tutan proleter kitlelerle bu kitlelerin bedeli ödenmemiş emeğine arsızca el koyan bir avuç kapitalist arasındaki gittikçe keskinleşen ve patlamaya yaklaşan uzlaşmazlık, bu çelişkiler arasında ilk sırayı alıyordu.

Kapitalist sınıf, kârlarla büyüdü, olgunlaştı ve iyice palazlandı. Ama asalak burjuva tahakkümünden toplumu kurtarmaya yazgılı olan işçi sınıfı da buna koşut şekilde büyüyüp olgunlaşarak daha sınıf bilinçli, örgütlü ve mücadeleci bir nitelik kazandı.

İşçi sınıfı esasen ulusal sınırlar içinde büyüyerek, yavaş yavaş yalnızca Avrupa ülkelerinde ve ABD’de değil, bazı Latin Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde de önemli bir toplumsal güç haline geldi. Bu sürecin başlıca kilometre taşları, ulus devletlerin ortaya çıkması ve demokratik hakların genişlemesiydi. İşçi sınıfı aynı zamanda evrilerek uluslararası bir güç de oluyordu. Bu iki süreç, birbiriyle kaynaşarak ve birbirini zenginleştirerek el ele yürüdü. İşçi sınıfı,

2 V. İ. Lenin, “Yanlı Bayrak Altında”, *Toplu Yapıtlar*, C. 21, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 145.

3 A.y., s. 146.

nesnel bir uluslararası nicelikken, uygulamada, *pratik açıdan* uluslararası bir nicelik haline geliyordu.

Proletaryanın –ulusal ve küresel ölçekte– büyümesi, çok yönlü ve karmaşık bir süreçti. Mücadeleler ekonomik, siyasal ve ideolojikti. Bu mücadeleler, çeşitli ülkelerde farklı bileşimlerle yürütüldü, ama her yerde şu ya da bu ölçüde iç içe örülüydü. Bunlar arasındaki bağın sıkılaştığı yerlerde, işçi sınıfı güçlendi ve eylemleri daha etkili hale geldi.

Geleceğin yerin altındaki güçleri yüzeye çıkmayı sürdürerek, burjuva toplumunun sahte ahengini bozdu. Toplumsal gayzerler –başta işçiler olmak üzere halkın oluşturduğu kitlesel hareketler– insan soyunun tarihinde yaklaşan kritik dönemecin –muzaffer sosyalist devrimin– kilometre taşlarını dikti.

Lenin, 1913'te kaleme aldığı *Karl Marx'ın Öğretisinin Tarihsel Yazgısı* adlı yapıtında, *Komünist Parti Manifestosu*'nun yayınından sonra insanlığın kaydettiği gelişmeyi irdeliyordu. Şunu belirtiyordu: “O zamandan beri dünya tarihi açıkça üç ana döneme ayrılmıştır: (1) 1848 devriminden Paris Komünü'ne (1871) kadar olan dönem; (2) Paris Komünü'nden Rus devrimine (1905) kadar olan dönem; (3) Rus devriminden sonraki dönem.”⁴ Bu cilt, Lenin'in adını koyduğu ikinci dönem hakkındadır.

1871'deki Paris Komünü (işçi sınıfıyla müttefiklerinin yönetiminde olduğu, proletarya diktatörlüğünün uygulandığı ilk deneyim) devrimci işçi sınıfı hareketi tarihindeki en önemli dönüm noktalarından biriydi. Marx'ın deyişiyle, “Paris'teki mücadeleyle, işçi sınıfının kapitalist sınıfa ve onun devletine karşı mücadelesi yeni bir evreye girmiştir.”⁵

İnsanlığın gelişiminde yeni bir çağ gerçekten yaklaşıyordu. Ama kendi kendine doğamazdı: Bunu gerçekleştirmek için, işçi sınıfı, uygun politikaları geliştirmeli, mücadele yollarını ve araçlarını öğrenmeli, yekpare örgütlü bir güç oluşturmak üzere birleşmeliydi.

Marx ve Engels tam da o amaca ulaşmak için ellerinden geleni yaptılar. Kapitalizmin yeni başlayan gerileyişinde öne çıkan yeni olguları genelleyerek, işçi sınıfı hareketine, tarihî anlam ve önem taşıyan sonuçlar sundular. Marx ve Engels, kapitalizmin evriminin o zamanki yeni aşamasında toplumsal gelişim eğilimlerini, yaşamlarının son yıllarında parlak bir sezgiyle kestirdiler. Bu eğilimler daha sonra Lenin tarafından kapsamlı şekilde incelendi. Marksizmin kurucuları, bilimsel komünizm fikirlerinin yayılmasına ve yinelenerek ortaya çıkan küçük burjuva sosyalizmiyle, oportünizmle mücadeleye muazzam katkı yaptılar. Proleter partilerinin kurulmasına ve ideolojik yönden güçlendirilme-

4 V. İ. Lenin, “Karl Marx'ın Öğretisinin Tarihsel Yazgısı”, *Toplu Yapıtlar*, C. 18, Progress Publishers, Moskova, 1968, s. 582.

5 “Marx'tan Ludwig Kugelmann'a, 17 Nisan 1871”, Karl Marx, Friedrich Engels, *Seçme Yazışmalar*, Progress Publishers, Moskova, 1975, s. 248.

sine yaptıkları katkı ne kadar önemsense az gelir (bu süreç tam olarak 19. yüzyılın son otuz yılında geniş bir boyut kazandı).

Karl Marx 1883'te öldü. Sonraki 12 yıl boyunca Engels, büyük dostuyla başlatmış oldukları çalışmaları tek başına sürdürdü. Şimdiki Marksologlar, Engels'in yaşamının son on yılında üstlendiği rolü ve yaptığı çalışmaları küçültmek için her yola başvuruyor. Bazıları, onun, gelişen sınıf kavgalarını edilgin şekilde seyrettiğini öne sürüyor; başkaları, onu tescilli bir reformcu olarak tanıtıyor. Bu ciltteki ilgili bölümler, bu yalanın (o günlerdeki sağcı Sosyal Demokratların, Engels'in vardığı temel sonuçları halktan gizleyerek büyük ölçüde paylaştıkları bu yalanın) Engels'in sağlığında başlatıldığını gösteren kapsamlı bilgiler sunuyor.

Yaşamının son yıllarındaki gerçek Engels, kapitalist hegemonyayla mücadeleye kendini adanmış bir kavga adamıydı, inançlı bir devrimciydi; yeniye keskin bir sezgiyle anlayan, aynı zamanda da İkinci Enternasyonal'in kurucularından biri olan, tüm devrimci partilerin ve emekçi halk örgütlerinin dostu ve danışmanı olan dev bir teorisyendi. Enerjisi ve iradesi bitip tükenmezdi, bilgisi, âlimliği ve bilimsel sezgisi sınırsızdı.

Friedrich Engels 1895'te, tam da işçi sınıfı hareketinin yeni gerekliliklerinin ve potansiyellerinin özellikle elle tutulur nitelik kazandığı bir zamanda öldü.

Bilimsel sosyalizmin kurucularınca atılan sağlam temel üzerinde işçi sınıfına doğru bir yol haritası çizme ve bunu hayata geçirme zorunluluğu doğdu. Gereksinim duyulan şey, Marksistlerin önceki yıllarda yapagelmış olduklarının salt mekanik bir devamı değildi. İşçi sınıfı hareketinin "barışçıl" gelişme aşaması sona ermek üzereydi. Sömürücü sistemde devrimci bir patlama için nesnel ve öznel koşullar birikiyordu. Hem teori ve siyaset geliştirmede hem de devrimci eylemin kendinde bir *niteliksel ilerleme* olması kaçınılmazdı.

Peki ama o ilerleme nasıl gerçekleştirilecekti? Tartışmalar iyiden iyiye şiddetlenip alevlendi.

Sağ oportünistler, revizyonistler, yeni çözümlere gerek olduğunu ilan ettiler. Ama böyle durumlarda bazen olduğu gibi, yazdıkları "reçeteler", devrimci harekete öldürücü bir darbe indirmek anlamına gelen öneriler içeriyordu. Oportünistler, Marx ve Engels'in hiç kuşkusuz parlak teorisyenler olduklarını ve hizmetlerinin inkâr edilemeyeceğini söylüyorlardı. Ama onlar farklı bir devirde yaşamışlardı. Durum değişmişti, proletarya ve burjuvazi de değişmişti. Sonuç olarak, "eski" Marksizm artık yararsızdı, çağdışı kalmıştı... Dolayısıyla, sağ oportünizm, Marx ve Engels'in mirasını silip yok etmeye uğraşıyordu. Revizyonistler, "geriye bakmadan ilerleme" istediler; en kuyruklu yalanlarla bile yetinmeyip, Marx ve Engels'i "yeni bir tarzda" yorumlamaya çalıştılar. Gerçekte, Marksizmi yadsımayı, devrimci özünden arındırmayı denediler.

Revizyonizm, sağ oportünizm, salt bireylerin yanlış anlayışlarının sonucu değildi. Tekelci kapitalizmin egemenliği altında sınıf mücadelesinin bazı nesnel

süreçleri, revizyonizmin yayılmasını kolaylaştırdı. Bu ciltte bu akımın ana kaynakları gösteriliyor; kapitalizmin bu yolda ilerleyip son emperyalist aşamasına ulaşmasının, işçi sınıfında tabakaların oluşmasına yol açan sınıf içi süreçlerin ve proletarya üzerindeki burjuva baskısının nasıl sağ oportünizmi kurumsal-laştırdığı ortaya seriliyor.

Ama sağ oportünizm yalnız değildir. Buna karşı bir tür tepki olarak, işçi hareketi üzerinde küçük burjuva baskılarının bir dışavurumu olarak “sol” oportünizm gelişir. Dışarıdan sağ oportünizmin tam zıddı gibi görünen bu akım, gerçekte aynı madalyonun ters yüzünden başka bir şey değildir.

Hem “sol” hem de sağ oportünistler, 19. yüzyıl sona ererken Marksizm teorisini kuşa çevirmek için ona saldırdılar.

Gerçeklere gözlerini kapatarak, “doğrudan” eylemlere aşırı önem vererek ve bunun kitlelerden tecrit olmak anlamına gelebileceğini görmezlikten gelerek, ön hazırlık yapılmadan eylem çağrılarında bulundular. “Solcular”, proletaryanın büyük öğretmenlerine ait yapıtlardan şu ya da bu alıntıya sarılıp, bunu bir dogma haline getirdiler ve sonra, somut gelişmeleri buna uyacak şekilde kesip biçmeye kalkıştılar. O yıllarda “sol” oportünizm, kaskatı dar grupçulukta ve sürekli hortlatılan anarşist dogmalarda ifadesini buldu (yeni koşullarda bunlar çoğunlukla anarkosendikalizme evrildi). Gerçekte bu, sağ oportünizmin yapmış olduğu kadar topyekûn Marksizmden kopma anlamına geliyordu. Her çeşitten dogmatizm, en göz alıcı, ultra devrimci sloganların ardına saklandığı zaman bile, hangi kisveye bürünürse bürünsün dar grupçuluk kadar Marksizme yabancısıdır.

Başka bir deyişle, 19. yüzyıl sona ererken uluslararası işçi sınıfı hareketinde, İkinci Enternasyonal’de, değişik renkler içeren ama şaşmaz şekilde oportünist olan bir akım şekillendi. Daha sonra, Büyük Ekim Devrimi’nden sonra, sağcı Sosyal Demokrat liderler, Komünistlerin faaliyetleriyle işçi sınıfı hareketini parçaladıklarını öne sürerek, onları kasten bölünme yaratmakla suçladılar. Bu ciltte aktarılan gerçekler, söz konusu iddiaları inandırıcı şekilde çürütüyor. İşçi sınıfı hareketindeki parçalanmanın nedeni, Eduard Bernstein’in, Alexandre Millerand’ın ve İngiliz sendika liderlerinin faaliyetleriydi. İşçi sınıfının büyük bir kesimini, devrimden gittikçe uzaklaşan bir yola, vahim gerilemeler içeren ve tarih açısından bakıldığında sınıfsal baskıyla mücadelenin ivme yitirmesine götüren bir yola sokanlar onlardı. Bunun tam başarıya ulaşmamasının tek nedeni, işçi hareketi içindeki devrimci unsurların buna karşı sağlam bir duruş almalarydı.

İşçi sınıfı için yeni koşullarla ve durumlarla bağdaşık yeni bir eylem çizgisi ve yeni teorik önermeler ancak Marksizm yaratıcı şekilde geliştirilerek ortaya konulabilirdi. Her şeyden önce, Marksizm doğru anlaşılmalıydı. Başka herhangi bir bilim gibi Marksizm de süreklilik ister. Gelişimindeki her yeni adım ancak önceki ilerlemelerin, önceki bilgilerin devamı olarak atılabilir. Ortaya

çıkışından beri Marksizmin geliştirdiği her şey, bugünkü devrimci işçi hareketinin üzerinde yükseldiği yapının temelinde yer alan bir parçadır.

Yeni çağın yasalarını Marx ve Engels'in teorik ve siyasal çalışmalarının prizmasından anlamak, geleceğe yönelik doğru siyasal sonuçlar çıkarmak ve bu sonuçları gerçeğe dönüştürecek şekilde mücadeleye önderlik etmek için bilimsel enginlik, teorik derinlik, yenilenme cesareti, ilkelere sarsılmaz bağlılık, seçkin siyasal zekâ ve akıllı taktik esneklik gerekliydi.

Ele aldığımız dönem, insan düşüncesinin tarihsel kayıtlarında iz bırakan, işçi sınıfı hareketine mensup birçok kişiliği öne çıkardı. Böyle kişilikleri (anarşiye eğilimli ve yaşamın genel akışına karşı savaştan bireyler değil, tarih yasalarını yaratıcı şekilde inceleyip öğrenen ve kendini tamamen toplumsal ilerlemenin hizmetine verebilen savaşçıları) çağın kendisi yarattı. O dönemde siyasal yaşamın merkezine çekilen kişilerden en dikkate değer olanı, uluslararası işçi hareketinin gelişmesine muazzam katkılar yapan Vladimir İlyiç Lenin'di.

Lenin hakkında pek ama pek çok şey yazılıp çizilmiştir. Daha da yazılıp çizilecektir. Yürüyüşümüzü daha ileriye taşıdıkça, onun başardıklarını daha çok takdir edecek ve onun dehasını, o dehanın kaynaklarını daha iyi tanıyacağız.

Bu kaynaklar olağanüstü üretken ve çeşitliydi.

Ama önce, Lenin'in deyişiyle, tüm geçmişi boyunca çektiği acılardan geçip Marksizme ulaşan büyük ülke Rusya hakkında birkaç söz edelim. Bu cildin büyük kısmının Rusya'ya, Rus işçi hareketine ayrılmış olması bu nedenle bir rastlantı değildir.

Rusya kaçınılmaz olarak dünya devrimci hareketinin merkezi haline geldi. 20. yüzyılın başından beri, Rusya işçi sınıfının mücadelesi, dünya proletaryasının *ana* sınıfsal deneyimi olmuştur. O deneyimi karalamak, yerel, tikel bir olguya indirgemek için var güçleriyle çabalayanlar, öylelikle onun tarihsel anlamını ve önemini doğrulamış olmadılar mı, üstelik de onu geçersiz saymakta ne kadar çaresiz kaldıklarını göstermediler mi?

Gerçekte, Rusya'nın devrimci deneyimine antikomünistlerin kötü niyetli saldırılarının dürtüsü, yalnızca o deneyimin eşsizliğinden ileri gelmiyor; aksine en başta, evrensel öneminden, tarihsel içeriğinden ileri geliyor. Gerçek sosyalizmin düşmanları, Marx ve Engels'in formüleştirdikleri kilit teorik önermeyi, yani kapitalist egemenliğin devrimle yıkılmasının ve toplumun sosyalist dönüşümünün kaçınılmaz olduğu önermesini *pratikte* doğrulamış oldukları için Rusya proletaryasını, Bolşevikleri ve Lenin'i bağışlayamıyorlar.

Oportünistlerin Ekim Devrimi deneyimine düşmanlığı da esasen aynı güdüye dayanıyor. Gerçekten de o deneyim, başka şeylerin yanı sıra, bilimsel komünizm ilkelerini baştan savmanın, işçi sınıfının somut çıkarlarıyla, devrimin çıkarlarıyla bağdaşmadığını inandırıcı bir şekilde kanıtladığı için, onların işine gelmiyor.

Leninizm tam da Marx ve Engels'in harika bir devrimci gelecek öngördükleri Rusya'da doğdu. Bu sırf bir tesadüf de değildi.

Bu, muhaliflerinin öne sürdükleri gibi, Leninizmin "katıksız Rusya'ya özgü", hatta "münhasıran Rusya'ya özgü" bir olgu olduğu anlamına gelir mi? Asla gelmez. Leninizm Rusya'da doğdu, ama başta Batı Avrupa işçi sınıfı hareketi olmak üzere, dünya işçi sınıfı hareketinin deneyimlerini tümüyle özümsemi. Batı Avrupa işçi sınıfının anladığı, başardığı ya da hazırlandığı her şey, Lenin'in gözünde, devasa bir bilgi hazinesiydi, yeni çağda işçi sınıfının siyaseti için esasen hayati nitelik taşıyan genellemelere ulaşmanın olmazsa olmaz koşuluydu. Başka bir deyişle, Leninizm, Marksizmin, yani geçmişin tüm sahici bilgeliğini, çeşitli özgürlük hareketlerinin ve proletaryanın sınıf mücadelesinin deneyimlerini özümseyen, milyonlarca insanın hareketini bilince kavuşturabilen ve bu nedenle yenilmez hale gelen büyük öğretinin genişletilmiş şeklidir. Dahası, sayısız girdisi çıktısıyla yeni çağın, zayıfı kıran ve güçlüyü bileyen bir çağın ürünüdür.

19. yüzyılın bitmesi ve 20. yüzyılın başlaması, yalnızca toplumsal gelişmenin niteliği bakımından değil, Leninizmin belirmesine tanıklık eden ve uluslararası işçi hareketinin tarihinde Leninist aşamayı başlatan dönem olması bakımından da bir dönüm noktasıydı.

Bu ciltte sunulan gerçekler, Marx ve Engels'in yaşayıp çalıştıkları dönemle Lenin'in çalışmalarına başladığı dönem arasındaki sürekliliği açıkça gösteriyor: Marksizm ana kayadır, üzerinde Leninizmin yükseldiği temeldir; Leninizm ise Marksizmin mantıksal devamı ve gelişmesidir. Marx'ın ve Lenin'in çalışmalarında çelişkiler bulup onları birbirine düşürmeye kalkışan sahtekârların uydurmalarını tamamen boşa çıkaran işte budur.

Elbette, Marx ve Lenin farklı devirlerde yaşadılar, bazen yapıtlarında farklı noktaları vurguladılar. Eylemli bir devrimci olmaktan asla geri durmayan Marx, tarihsel gereklilik nedeniyle dikkatini en çok kapitalist üretim biçimini yöneten nesnel yasaları ortaya çıkarıp açıklamaya ve daha yüksek, sosyalist bir toplumsal sistemin kaçınılmaz olarak onun yerini alacağını kanıtlamaya verdi. Emperyalizm koşullarında bu görevi yerine getirmeyi sürdüren Lenin ise yine tarihsel durum nedeniyle, en çok sorunun başka bir yönü üzerinde yoğunlaştı. Lenin'in çalışmalarının büyüklüğü, yalnızca sosyalist devrimin, yani Marx'ın kaçınılmaz olduğunu söylediği dünya tarihindeki o dönemecin teorik temelini kurmakla kalmayıp, ona önderlik de etmesinde yatar. İşte bu yüzden Lenin, gerçekliğin nesnel yönleri üzerindeki derin teorik incelemelerinin yanı sıra, tarihsel sürecin öznel yanına –yani kitlelere, işçi sınıfına ve partisine– çok büyük dikkatle eğildi.

Ama tüm bu farklılığa (ve elbette bu farklılık pek de önemsiz olmamasına) rağmen, Marx'ın ve Lenin'in çalışmaları arasında çelişki yoktur. Aksine, ikisi birbirini tamamlayarak bir bütün oluşturur.

Bu cildin konusu dışına çıkmadan, Lenin'in işçi sınıfı hareketinin gelişmesine yaptığı büyük teorik katkının kilometre taşlarına kısaca değinmek isteriz.

Lenin'in ilk incelediği sorunlar yelpazesi, *proleter hareketin devrimci potansiyellerinin genişlemesiyle ve yeni çağda toplumun gelişmesindeki rolünün artmasıyla* ilgiliydi.

Lenin, işçi hareketinin potansiyellerinin genişlemesini, en başta işçi sınıfının büyümesiyle ve toplumda yarattığı kaldıraç etkisinin artmasıyla ilişkilendirdi. "Proleterlerin sayısı arttıkça," diye yazıyordu, "devrimci bir sınıf olarak gücü de artar ve sosyalizm daha bir yaklaşıp daha olası hale gelir."⁶ Lenin'in belirttiğine göre, emperyalizmin gelişmesi, "doğrudan doğruya ekonomik gelişme sürecinin sonucu olarak" sayısal gücü artan proleter saflarını kaçınılmaz biçimde genişletiyordu.⁷

Lenin'in proletaryanın sayısal büyümesini incelerken kullandığı yöntemin muazzam önemine bu bağlamda değinmek gerekir. Lenin'in işaret ettiğine göre, bu büyümenin nedeni yalnızca sanayi işçilerinin sayıca artması değildi; kapitalizmin gelişmesiyle işçi sınıfına nesnel olarak yeni faaliyet alanları açıldı; son olarak da, ücretli emek ordusunun 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında proletaryaya dâhil olmayan kesimleri kaçınılmaz olarak proleterleşecekti. Lenin, artık değer üretiminde doğrudan yer alan ve kendi deyişiyle, işçi sınıfına ister istemez gitgide yaklaşan mühendislerden, teknisyenlerden ve bilimcilerden oluşan kesimi kastediyordu.

Sanayileşmiş kapitalist ülkelerde proletaryanın sayısal büyümesi yönündeki eğilimlerin, Lenin'in saptadığı eğilimlerin sonucu olarak, bugün ücret karşılığı çalışan nüfusun çoğunluğunu işçi sınıfı oluşturuyor. Anlaşılacağı üzere bu, sınıf mücadelesinin şiddetlenmesinin yolunu açıyor ve küresel proletarya ordusuna ek potansiyeller kazandırıyor.

Proletaryanın potansiyellerindeki bu güçlenmenin salt sayıca büyümesiyle bağlantılı olmadığını söylemeye gerek bile yoktur. Lenin, kapitalist ülkelerde değişen toplumsal durumun, yani kapitalizmin en yüksek ve son (emperyalist) aşamasına evrilmesi sonucunda sınıfsal güçlerin yeni saflaşmasının burada asıl faktör olduğunu gösterdi.

Burjuvazinin henüz devrimci ruhunu yitirmediği ve proletaryanın görece küçük olduğu, yetersiz örgütlendiği ve mücadeleciler partilerinin bulunmadığı tekeller kapitalizm öncesi dönemde, proletarya, toplumun en devrimci unsuru olmasına ve emekçi kitlelerin temel çıkarlarını nesnel olarak temsil etmesine karşın, onların mücadelesine önderlik edebilecek konumda değildi. 19. yüzyıl sona erip 20. yüzyıla girilirken durum değişmeye başladı. Belli başlı kapitalist ülkelerde burjuvazinin devrimci dürtüsü artık neredeyse sönmüştü; bir yanda

6 V. İ. Lenin, "Friedrich Engels", *Toplu Yapıtlar*, C. 2, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 20.

7 V. İ. Lenin, "Grevlere Dair Yeni Yasa Taslağı", *Toplu Yapıtlar*, C. 6, Progress Publishers, Moskova, 1977, s. 220.

tekeller ve büyük burjuvazi, diğer yanda ise bütün halk arasındaki çelişkiler ortaya çıkıyordu. Buna karşılık, çarpıcı derece büyümüş ve siyasal partiler, sendikalar kurmuş olan proletarya, kitlelere önderlik etmek için daha büyük öznel yetenek kazanmıştı. Elinizdeki cildin ortaya koyduğu gibi, bu yeni koşullarda, yalnızca nesnel olarak emekçi kitlelerin çıkarlarını temsil etmekle kalmadı, birçok ülkede büyük sermayeye muhalif tüm toplum kesimlerinin giderek artan şekilde buluşup toplandığı merkez haline gelmeye de başladı.

Bu gerçeklerin ışığı altında, Lenin, hesap edilemeyecek kadar büyük siyasal önem taşıyan bir sonuç çıkardı: “Proletaryanın önder rolü tam olarak ortaya çıkmıştır. Tarih sürecinde proletaryanın gücünün toplam nüfus içindeki payıyla kıyaslanamayacak kadar büyük olduğu da ortaya çıkmıştır.”⁸

Lenin, daha sonra, başka ülkelerin deneyimlerini ve 1917 devrimci yılının deneyimini genellediği zaman, bu düşüncüyü genişleterek, yeni dönemde proleter hareketinin gelişmesine ilişkin önemli bir yasayı dile getirdi: “Herhangi bir kapitalist ülkede proletaryanın gücü, toplam nüfus içinde temsil ettiği orandan çok daha büyüktür. Bunun nedeni, kapitalizmin tüm ekonomik sisteminin merkezine ve sinir sistemine ekonomik olarak proletaryanın hâkim olması, aynı zamanda da, kapitalizmde emekçi halkın ezici çoğunluğunun gerçek çıkarlarını ekonomik ve siyasal olarak proletaryanın temsil etmesidir.”⁹

Bu, devrimci teori ve pratik için belirleyici önemde bir çıkarımdı. Sağ oportünistler, revizyonistler, kapitalizmin ancak nüfusun çoğunu proleterler oluşturduğu zaman tasfiye edilebileceğini savunuyorlardı. Bu metafizik yaklaşım, sosyalizm yolunu dünya nüfusunun çoğuna uzun bir süre kapatmıştı. Ama Lenin’in tarihsel deneyimi özüyle inceleyerek çıkarmış olduğu sonuç, tüm insanlığın önüne engin bir devrimci ufuk açtı. Bu sonuç o zaman Rusya tarihince ve devrimci hareketin daha da gelişmesiyle doğrulandı. İşçi sınıfı, bazı ülkelerde nüfusun çoğunu oluşturmamasına karşın, kapitalist ücretli kölelik sisteminden kesin olarak kopan ülkelerin tümünde sosyalist devrimlerin başarılmasında en önemli rolü oynadı.

Proletaryanın fiili rolünün nüfus içinde temsil ettiği orandan çok daha büyük olduğu şeklindeki çıkarım, Lenin’in devrimde proletarya hegemonyası sorununa dair geliştirdiği saptamayla doğrudan bağlantılıdır. Bu, Marksizmde yeni bir terimdi. Bu hegemonyanın öğretisel temellerini Marx ve Engels dile getirmişlerdi. İşçi sınıfının sosyalizm mücadelesinde tüm emekçi ve sömürülen kitlelerin doğal önderi olduğunu kanıtlamışlardı. Proletaryanın önderliğine dair tez, proletarya diktatörlüğünün, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde proleter iktidarının özü olduğu yolunda Marx’ın çıkardığı parlak sonuçla da

8 V. İ. Lenin, “Rusya’da Kapitalizmin Gelişmesi”, *Toplu Yapıtlar*, C. 3, Progress Publishers, Moskova, 1972, s. 31.

9 V. İ. Lenin, “Kurucu Meclis Seçimleri ve Proletarya Diktatörlüğü”, *Toplu Yapıtlar*, C. 30, Progress Publishers, Moskova, 1965, s. 274.

bağlantılıydı. Bununla birlikte, Marx ve Engels, kendi zamanlarında gerçekleşme olasılığı çok uzak görünen sosyalist devrimde proletaryanın önderliğini kastetmişlerdi.

Lenin, yeni dönemin niteliği ve özgüllükleri yanında, sınıfsal güçlerin buna uygun saflaşmasını da dikkate alarak, 19. yüzyıl sonu gibi erken bir zamanda, artık yalnızca sosyalist devrime değil, burjuva demokratik devrimi de dâhil her halk devrimine proletaryanın önderlik edebileceği ve etmesi gerektiği sonucunu çıkardı. 1905 devriminin deneyimi, Lenin'in bu çıkarımı güçlendirmesine olanak sağladı. Bu deneyim, her halk devriminde proletaryanın önderliğinin, yeni koşullarda yalnızca nesnel bir olasılık değil, aynı zamanda da toplumun gelişiminin nesnel bir gereği olduğunu bir kez daha doğruladı. Gittikçe belirginleşen gerici niteliği nedeniyle, emperyalist burjuvazinin demokratik devrimde artık başı çekemeyeceği; devrime ancak ihanet edebileceği ya da ancak engel olabileceği pratikte gün ışığına çıkmıştı. "Mevcut siyasal ve toplumsal düzenin yıkılmasıyla kaybedeceği hiçbir şey olmayan gerçekten devrimci ve ileri o sınıfı, o düzenin nihai ve kaçınılmaz ürünü olan sınıfı, o düzenin tartışmasız ve tavizsiz biricik düşmanı olan sınıfı yalnızca işçi hareketi uyandırıp ayağa diker."¹⁰

Demokratik haklar ve özgürlükler, işçi sınıfının kapitalist zulümden tam kurtuluş mücadelesini önemli ölçüde kolaylaştırır. İşçi sınıfı doğal olarak demokrasinin en tutarlı savunucusudur, gerektiğinde burjuva demokrasisini bile gerici burjuvazinin, faşizmin saldırılarına karşı savunur. Dolayısıyla, her demokratik hareketin etkin önderidir, amaçları için gerçekten mücadele edebilen herkesi o hareketin bayrağı altında birleştirir. Bu yüzden, demokratik devrime proletaryanın önderlik etmesi, o devrimin başarısı için vazgeçilmez bir koşul olmuştur.

Dahası, Lenin, proleter önderliğinin içeriğini de göstererek, bu önderliğin, işçi sınıfıyla en başta köylüler olmak üzere proleter olmayan emekçi halk kesimlerinin ittifakını temsil ettiğini belirtti. Son olarak, demokratik devrime proletaryanın önderlik etmesini, bu devrimin sosyalist bir devrim halinde gelişme olanağının temeli ve garantisi olarak gördü.

Bu bağlamda, tekelci kapitalizmin daha da gelişmesiyle, özellikle esasen sosyalist devrim için nesnel koşulların hazırlanmasını tamamlayacak şekilde tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesiyle gündeme gelen sorunları tahlil etti. Tekelci devlet yapısı içinde, toplumun bütününe kapsayan devasa bir muhasebe ve denetim aygıtı ortaya çıkar ve aslında kapitalizmin kendi özel mülkiyetçi doğasına aykırı bir gelişme olarak, ekonominin planlı şekilde düzenlenmesine zemin hazırlanır. Bu, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin, dolayısıyla da kapitalizmin tüm diğer çelişkilerinin daha bir şiddetlenmesine yol

10 V. İ. Lenin, "Sosyal Demokrat Hareketin Görevleri Üzerine", *Toplu Yapıtlar*, C. 6, s. 270.